

Рекомендовано д. фарм. н., професором В. М. Толочком

УДК 615.12(477):612.141:658.818.2

<https://doi.org/10.24959/sphhcj.17.96>

Л. О. ГАЛА, Я. Д. ГАВРИЛЮК

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ ПРИ НАДАННІ ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ

Мета: дослідження компетентності фармацевтичних працівників при вимірюванні артеріального тиску відвідувачам аптечних закладів та обґрунтування необхідності стандартизації зазначеної додаткової послуги для поліпшення якості обслуговування.

Методи. Аналіз нормативно-правових актів, соціологічний, узагальнення.

Результати дослідження. Нормативно-правовими актами з питань профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні передбачається залучення фахівців аптек до пропаганди серед населення медико-санітарних знань та виявлення осіб із підвищеним артеріальним тиском. Стандарти належної аптечної практики прописують обов'язок фармацевта надавати послуги зі скринінгу пацієнтів з високим ризиком захворювань. Проведено анкетування фахівців аптечних закладів, які безпосередньо працюють «за першим столом» і, якщо потрібно, надають споживачам додаткові послуги. Досліджено процедуру підготовки відвідувачів аптеки до вимірювання артеріального тиску і заключного етапу – роз'яснення результатів і надання рекомендацій. Встановлено порушення методики вимірювання артеріального тиску та недостатні знання фахівців аптеки щодо класифікації артеріальної гіпертензії за рівнем артеріального тиску. Доведено доцільність розміщення інформації просвітницького характеру з питань вимірювання артеріального тиску та інтерпретації отриманих результатів на сайтах аптечних мереж з обов'язковими посиланнями на офіційні й доказові літературні джерела.

Висновки. Результати проведеного анкетування фахівців аптек, що вимірюють артеріальний тиск відвідувачам, свідчать про їх недостатню інформованість з питань надання послуги на практиці та роз'яснення отриманих результатів. Встановлено необхідність стандартизації зазначеної додаткової послуги для забезпечення належного рівня обслуговування населення.

Ключові слова: аптека; додаткова послуга; вимірювання артеріального тиску.

L. O. HALA, YA. D. HAVRYLIUK

THE STUDY OF THE PHARMACISTS' COMPETENCE IN PROVIDING THE ADDITIONAL SERVICES TO THE POPULATION

Aim. To study the competence of pharmacists when measuring blood pressure to visitors of pharmacies and substantiate the necessity for standardization of the additional service to improve the quality of service.

Materials and methods. The analysis of domestic regulatory legal acts, sociological research, generalizations were used.

Results. Regulatory and legal acts regarding prevention and treatment of arterial hypertension in Ukraine provides for the participation of pharmacy professionals for promotion of health knowledge among the population and identifying persons with high blood pressure. The standards of Good Pharmacy Practice specify the pharmacist's duty to provide services in screening of patients with high-risk diseases. The questionnaire of retail pharmacists, who provide, if necessary, the additional services to consumers, has been carried out. The procedure of preparing visitors of pharmacies to blood pressure measurement and the final stage of explanation of the results and giving recommendations have been studied. The violations of the method of blood pressure measuring and the lack of knowledge of the pharmacy specialists concerning the classification of arterial hypertension by the level of blood pressure have been identified. The reasonability of placing information of the educational nature regarding measurement of blood pressure and interpretation of the results on the websites of pharmacy networks with mandatory references to official and evidence literary sources has been proven.

Conclusions. The results of the survey of pharmacies regarding measurement of blood pressure for visitors have shown the lack of awareness concerning rendering the additional services in practice and explanation of the results. The necessity of standardization of the specified additional service for providing the proper level of service of the population has been determined.

Key words: pharmacy; additional service; measurement of blood pressure.

Л. А. ГАЛА, Я. Д. ГАВРИЛЮК

ИССЛЕДОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ АПТЕЧНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ПРИ ПРЕДОСТАВЛЕНИИ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ УСЛУГ НАСЕЛЕНИЮ

Цель: исследование компетентности фармацевтических работников при измерении артериального давления посетителям аптек и обоснование необходимости стандартизации указанной дополнительной услуги для улучшения качества обслуживания.

Методы. Анализ нормативно-правовых актов, социологический, обобщения.

Результаты исследования. Нормативно-правовыми актами по вопросам профилактики и лечения артериальной гипертензии в Украине предусматривается привлечение специалистов аптек к пропаганде среди населения медико-санитарных знаний и выявлению лиц с повышенным артериальным давлением. Стандарты Надлежащей аптечной практики прописывают обязанность фармацевта предоставлять услуги по скринингу пациентов с высоким риском заболеваний. Проведено анкетирование специалистов аптечных учреждений, которые непосредственно работают «за первым столом» и при необходимости предоставляют потребителям дополнительные услуги. Исследована процедура подготовки посетителей аптеки к измерению артериального давления и заключительного этапа – разъяснение результатов и предоставление рекомендаций. Установлены нарушения методики измерения артериального давления и недостаточные знания специалистов аптеки по классификации артериальной гипертензии по уровню артериального давления. Доказана целесообразность размещения информации просветительского характера по вопросам измерения артериального давления и интерпретации полученных результатов на сайтах аптечных сетей с обязательными ссылками на официальные и доказательные литературные источники.

Выводы. Результаты проведенного анкетирования специалистов аптек, осуществляющих измерение артериального давления посетителям, свидетельствуют об их недостаточной информированности по вопросам предоставления услуги на практике и разъяснения полученных результатов. Установлена необходимость стандартизации указанной дополнительной услуги для обеспечения надлежащего уровня обслуживания населения.

Ключевые слова: аптека; дополнительная услуга; измерение артериального давления.

Постанова проблеми. Динамічний розвиток суспільства вимагає від аптечних закладів підвищення ефективності фармацевтичної допомоги населенню. На сьогодні з метою посилення конкурентоспроможності актуальним є питання надання додаткових послуг відвідувачам як складової фармацевтичної допомоги за межами основних функцій діяльності [1], зокрема вимірювання артеріального тиску, що потребує від фахівців відповідного рівня професійної компетентності. Відповідно до закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» фармацевтичні працівники зобов'язані сприяти охороні й зміцненню здоров'я людей, запобіганню захворювань, підвищенню рівня медичної грамотності населення [2]. Отримані знання та практичні навички на етапах до- та післядипломної освіти дозволяють фахівцям аптек надавати консультації відвідувачам при виборі приладу для визначення артеріального тиску, а у разі необхідності його вимірювати, пояснювати отримані результати з рекомендацією звернутися до лікаря при відхиленні показників від норми. Така додаткова послуга, що здійснюється за ініціативою аптечного закладу, дає можливість залучити споживачів у координації з фахівцями до більш

активної участі у збереженні власного здоров'я та попередженні захворювань.

За даними ВООЗ, серцево-судинні захворювання є головною причиною смертності населення багатьох економічно розвинених країн, і саме гіпертонічна хвороба відіграє провідну роль у формуванні цього показника, оскільки на неї хворіє кожна 3-4 доросла людина. В Україні артеріальна гіпертензія також є найпоширенішою патологією серед усіх серцево-судинних захворювань. За офіційними даними ДЗ «Центр медичної статистики МОЗ України», у 2016 році поширеність гіпертонічної хвороби серед населення України становила 10424117 осіб, а це близько третини дорослого населення. Із кожним роком ці цифри невпинно збільшуються. Під час декади профілактики артеріальної гіпертензії (травень 2017 р.), проведеної в Запорізькій області за підтримки спільного зі Світовим банком проекту МОЗ України «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей», було виявлено підвищений тиск у 34,2 % обстежених громадян, при цьому 11,6 % з них про це раніше не здогадувалися [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання застосування додаткових послуг у практичній діяльності аптечних закладів

неодноразово розглядалися у публікаціях науковців. Встановлено, що такі послуги, як вимірювання артеріального тиску (у 69 % опитаних), консультація щодо підбору виробів медичного призначення (у 45 %) й інші, користуються попитом у населення – у праці Бушуєвої І. В. [4]. Ярмо Н. Б., Міненко П.-І. П. було обґрунтовано необхідність оптимізації консультативної допомоги фахівців при реалізації виробів медичного призначення [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на проведений аналіз публікацій доцільним є дослідження основних засад надання такої додаткової послуги, як вимірювання артеріального тиску фахівцями аптечних закладів.

Формулювання цілей статті. Дослідження компетентності фармацевтичних працівників при вимірюванні артеріального тиску відвідувачам аптечних закладів та обґрунтування необхідності стандартизації зазначеної додаткової послуги для поліпшення якості обслуговування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ще в 1999 році було видано Указ Президента України № 117/99 «Про Програму профілактики і лікування гіпертензії в Україні», серед головних завдань якої – пропаганда здорового способу життя, виявлення хворих на артеріальну гіпертензію та її профілактика. Із заходів програми пропонувалося залучення працівників аптек до пропаганди медико-санітарних знань та профілактики гіпертонії серед населення, що вимагає створення умов для максимального виявлення осіб із підвищеним артеріальним тиском у місцях масового перебування населення. Виконання програми розраховувалося на 1999-2010 роки [6]. У 2010 році провідними фахівцями в галузі кардіології було запропоновано Концепцію Державної програми профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні на 2011-2020 роки, що передбачала продовження роботи в зазначених напрямках, проте цей документ так і не був прийнятий [7].

Нині професія фармацевта розвивається значними темпами, нові ролі для фахівців проголошуються не тільки самою професією, а й іншими спеціалістами системи охорони здоров'я, національними та міжнародними організаціями. Так, спільна настанова

Міжнародної фармацевтичної федерації та ВООЗ «Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг», яка, зважаючи на відмінності фармацевтичної діяльності в різних країнах світу, має рекомендаційний характер, прописує функцію участі фармацевта у профілактичних заходах та послугах з метою підвищення ефективності системи охорони здоров'я. Відповідно до вимог зазначеного документа фармацевти мають забезпечувати, якщо це можливо, проведення тестування й іншу діяльність зі скринінгу пацієнтів із високим ризиком захворювань [8].

Рекомендації стосовно формування у населення позитивної мотивації щодо необхідності профілактики й лікування артеріальної гіпертензії, а також активного залучення медичних і фармацевтичних працівників до цієї роботи визначено серед перспективних заходів за результатами роботи науково-практичних конференцій (Київ, 2017), присвячених питанням гіпертонії. Доцільним є і поширення методу домашнього самомоніторингу артеріального тиску з метою більш ефективного його контролю на фоні терапії та підвищення прихильності пацієнтів до лікування [9, 10]. На жаль, населення нашої країни недостатньо інформоване про можливі наслідки захворювання, оскільки на державному рівні не відпрацьовано механізм виявлення таких хворих на початковому етапі. У зв'язку з цим важливим є застосування різноманітних профілактичних заходів, адже встановлене підвищення артеріального тиску дає можливість вчасно почати лікування та попередити негативні наслідки захворювань серцево-судинної системи.

На сьогодні аптечні заклади України за власною ініціативою облаштовують спеціальні місця для вимірювання відвідувачам артеріального тиску, зважаючи на те, що, крім покупців приладів для вимірювання тиску, до аптеки звертаються за цією фармацевтичною послугою люди зазвичай похилого віку, оскільки не мають власного тонометра або не вміють ним користуватися.

Нами протягом травня-червня 2017 року для збору емпіричної інформації проведено анкетування фахівців аптечних закладів м. Києва та Київської, Житомирської,

Таблиця

**ВІДПОВІДІ РЕСПОНДЕНТІВ ЩОДО ПРАВИЛ ВИМІРЮВАННЯ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ
(ДОЗВОЛЯЛОСЯ ОБИРАТИ ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДЕЙ)**

	Варіанти відповідей	Частка відповідей, %
Процедура підготовки до вимірювання	Підготовка відсутня	32,8
	Посадити на стілець, звільнити руку від зайвого одягу	69,5
	Запропонувати відпочити 5 хвилин	56,5
	Процедура розписана у відведеному місці, споживач проводить вимірювання самостійно	6,1
Заключний етап вимірювання	Самообслуговування	5,3
	Пояснення показників з екрана	27,9
	Повідомлення показників артеріального тиску та пульсу	66,8
	Пояснення результатів вимірювання у разі потреби з боку споживача	35,5
	Відсутність будь-яких пояснень і коментарів	25,6

Черкаської, Рівненської, Хмельницької областей, які безпосередньо працюють «за першим столом» і за потреби вимірюють артеріальний тиск відвідувачам. Оброблено 262 анкети фармацевтичних працівників, серед них 90 % складають жінки.

Слід зазначити, що в аптечних закладах України використовуються різноманітні моделі тонометрів, які мають свої особливості, переважно таких виробників, як Omron Healthcare (Японія), Microlife Corporation (Тайвань), Эй & Ді (Японія), Dr.Frei (Швейцарія), Gamma (Великобританія), Vega Technologies (Тайвань) та ін. Наша анкета містила загальні питання щодо методики вимірювання тиску та надання фахівцями аптек рекомендацій відвідувачам.

На початку нас цікавила відповідь на запитання стосовно місця в аптеці, де безпосередньо надається ця додаткова послуга. Відповіді респондентів розподілилися таким чином: в аптеці виділено спеціально обладнане місце – 34,7 %, прямо за прилавком (пацієнт при цьому стоїть) – 4,2 %, за столом у куточку покупця – 37,4 %, на стільці в торговому залі – 23,7 %. Відповідно до рекомендацій нормативно-правових актів із питань артеріальної гіпертензії та провідних виробників тонометрів під час вимірювання тиску пацієнт має сидіти, а рука – лежати на столі так, щоб середина плеча, де будуть накладати манжетку, знаходилася на рівні серця. При цьому не слід напружувати м'язи спини та кінцівок, бо це підвищує артеріальний тиск. Якщо людина – правша, то зручніше вимірювати тиск

на лівій руці, а якщо лівша, то, навпаки, на правій.

Надалі ми дослідили процедуру підготовки відвідувача аптеки до вимірювання артеріального тиску та етап завершення надання цієї послуги, результати анкетування наведено в таблиці.

За результатами анкетування встановлено, які рекомендації надаються відвідувачам аптеки після вимірювання тиску. Більшість респондентів (70,2 %) у разі підвищення артеріального тиску радять звернутися за консультацією до лікаря. Проте є й такі, які під впливом небажання хворого відвідати заклад охорони здоров'я через нестачу часу чи з іншої причини порушують свої професійні обов'язки та намагаються самостійно призначити хворому антигіпертензивні препарати. 5,3 % фахівців аптечних закладів при незначному підвищенні тиску надають рекомендації щодо дотримання здорового способу життя (раціональне харчування, фізична активність тощо). Оптимальним, на нашу думку, буде розміщення детальної інформації просвітницького характеру на сайті аптечної мережі, бо зазвичай у фармацевтичних працівників, що займаються відпуском лікарських засобів, не вистачає часу на тривалі бесіди. Важливо надати споживачеві електронну адресу та зацікавити чіткими порадами й доцільністю ознайомлення з інформацією.

Фахівці аптечних закладів мають володіти методикою вимірювання артеріального тиску та навчати цьому відвідувачів. Так, наказ МОЗ України від 24.05.2012 р.

№ 384 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при артеріальній гіпертензії» містить у додатках «Інформаційний лист для пацієнта з артеріальною гіпертензією» та «Методику вимірювання артеріального тиску» [11]. Бажано розмістити ці відомості для ознайомлення біля місця вимірювання тиску в аптеці та на інтернет-сторінці профілактичного напрямку, оскільки на запит у пошуковій системі Google «як виміряти тиск» відкривається 81200 посилань, серед яких споживачеві потрібно обрати найкраще, адже мова йде про власне здоров'я. Це публікації з періодичних видань, медичні сайти, відео з телевізійних програм, сайти для жінок, інформація в яких подається зазвичай без посилання на офіційні та доказові літературні джерела. До того ж відвідувач Інтернету стикається з написами «Адміністрація сайту не несе відповідальності за наслідки, які можуть отримати читачі після використання порад на нашому сайті», «Інформація має винятково ознайомлювальний характер. Зверніться за консультацією до лікаря», «Редакція може не розділяти погляди авторів надрукованих матеріалів і відповідальності за зміст не несе», що спонукає споживачів послуг шукати більш достовірну інформацію.

Який же рівень артеріального тиску вважається нормальним, де ця межа? Для більшості наших респондентів (65,3 %) нормальний артеріальний тиск – це 120/80 мм рт.ст., перевищення цих показників є симптомами хвороби; а для 34,7 % – це тиск понад 140/90 мм рт.ст., що є правильним і потребує рекомендації щодо обов'язкового звернення до лікаря. За даними нормативних актів знаходимо 3 рівні тиску, які чітко мають знати фахівці аптек:

- оптимальний – менше 120 мм рт.ст. і менше 80 мм рт.ст.;
- нормальний – 120-129 мм рт.ст. і 80-84 мм рт.ст.;
- високий нормальний – 130-139 мм рт.ст. і 85-89 мм рт.ст.

Також слід обов'язково пояснювати пацієнтам, що і занадто низький артеріальний тиск (менше 100/60 мм рт.ст.) є причиною для звернення до лікаря.

Отже, зважаючи на важливість розглянутої додаткової послуги для профілактики серцево-судинних захворювань та виявлення артеріальної гіпертензії на початковому етапі, доцільним є підтримання певного рівня компетентності фахівців, які цю послугу надають, і забезпечення стандартизації процедури вимірювання артеріального тиску в аптеці з урахуванням загальних рекомендацій і моделі тонометра, що використовується. Розроблена для конкретного аптечного закладу стандартна операційна процедура вимірювання тиску крові, яка буде містити набір покрокових дій, дозволить її працівникам забезпечити належний рівень якості надання цієї послуги. Ще одним важливим питанням залишається забезпечення гігієнічності процедури вимірювання та запобігання контамінації манжети тонометра, враховуючи масовість додаткової послуги. Для цього працівник аптеки обов'язково має проводити дезінфекційну обробку манжети після кожної процедури вимірювання тиску дезінфекційними розчинами, які дозволені до використання в закладах охорони здоров'я.

Як показали результати дослідження, у 40,5 % респондентів щодо питань надання інформаційно-консультативних послуг при реалізації та використанні приладів виникають труднощі, пов'язані з недостатньою обізнаністю з особливостями різних моделей та алгоритмом вимірювання. При цьому на питання, чи потребують спеціалісти додаткової інформації про правила використання, інтерпретацію результатів, 81,7 % відповіли позитивно, адже покупцеві потрібно не лише підібрати тонометр відповідно його вимог, а й пояснити правила використання вдома та особливості обслуговування.

Висновки

1. Результати проведеного анкетування фахівців аптек, що здійснюють вимірювання артеріального тиску відвідувачам, свідчать про їх недостатню інформованість із питань надання послуги на практиці та пояснення отриманих результатів.

2. Встановлено необхідність стандартизації зазначеної додаткової послуги, зважаючи на різний рівень компетенції фахівців, для забезпечення належного рівня обслуговування населення.

3. Рекомендувати аптечним закладам, що є базами інтернатури, включити до програми підготовки питань використання різноманітних приладів, які реалізуються населенню.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці типової стандартної операційної процедури вимірювання артеріального тиску в аптечному закладі.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Перелік використаних джерел інформації

1. Немченко, А. С. Діалектика та методологія організації фармацевтичної допомоги населенню за умов впровадження обов'язкового медичного страхування / А. С. Немченко, Г. Л. Панфілова, В. В. Пропіснова // Клінічна фармація. – 2009. – Т. 13, № 1. – С. 31–36.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс] : закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page>.
3. Декада профілактики артеріальної гіпертензії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wb.moz.gov.ua/news.html?action=view&id=637>.
4. Бушуєва, І. Маркетингові дослідження стану сервісу аптечних установ [Електронний ресурс] / І. Бушуєва // Sophus. – 2014. – Секція 5. – Режим доступу : http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_5_2014_05_22_23/marketingovi_doslidzhennja_stanu_servisu_aptechnikh_ustanov/63-1-0-989.
5. Ярмо, Н. Б. Оптимізація фармацевтичної допомоги при реалізації виробів медичного призначення як фактор покращення системи якості життя / Н. Б. Ярмо, П.-І. П. Міненко // Фармацевтичний часопис. – 2012. – № 3. – С. 105–107.
6. Про Програму профілактики і лікування гіпертензії в Україні [Електронний ресурс] : указ Президента України від 04.02.1999 р. № 117/99. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/117/99?test=XX7MfyrCSgkye2sIZiksBjc7HI4AMs80msh8Ie6>.
7. Концепція Державної програми профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні на 2011-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/17146>.
8. Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг (Спільна настанова МФФ/ВООЗ з НАП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/897_009.
9. Мартишин, О. О. Медико-соціальні проблеми артеріальної гіпертензії в Україні [Електронний ресурс] / О. О. Мартишин. – Український медичний часопис. – 2017. – № 3 (119) – Режим доступу : <http://www.umj.com.ua/article/109069/mediko-sotsialni-problemi-arterialnoyi-gipertenziyi-v-ukraini>.
10. Резолюція Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Артеріальні гіпертензії: терапевтичні, неврологічні та медико-соціальні аспекти профілактики і лікування», Київ, 27 квітня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://clinic.gov.ua/?p=4314>.
11. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при артеріальній гіпертензії [Електронний ресурс] : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.05.2012 р. № 384. – Режим доступу : http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20120524_384.html.

References

1. Nemchenko, A. S., Panfilova, H. L., Propisnova V. V. (2009). *Klinichna farmatsiia*, 1, 31–36.
2. Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 No. 2801-XII "Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia". Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page>.
3. Dekada profilaktyky arterialnoi hipertenzii [Internet]. Retrieved from: <http://wb.moz.gov.ua/news.html?action=view&id=637>.
4. Bushuieva, I. (2014). *Sophus*, 5. Retrieved from: http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_5_2014_05_22_23/marketingovi_doslidzhennja_stanu_servisu_aptechnikh_ustanov/63-1-0-989.
5. Yarmo, N. B., Minenko, P.-I. P. (2012). *Farmatsevtichnyy chasopys*, 3, 105–107.
6. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 04.02.1999 No. 117/99 "Pro Prohramu profilaktyky i likuvannia hipertenzii v Ukraini". Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/117/99?test=XX7MfyrCSgkye2sIZiksBjc7HI4AMs80msh8Ie6>.
7. Kontsepsiia Derzhavnoi prohramy profilaktyky i likuvannia arterialnoi hipertenzii v Ukraini na 2011-2020 roky [Internet]. Retrieved from: <http://www.mif-ua.com/archive/article/17146>.
8. Nalezna aptechna praktyka: Standarty yakosti aptechnykh posluh (Spilna nastanova MFF/VOOZ z NAP) [Internet]. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/897_009.

9. Martyshyn, O. O. (2017). *Ukrainskyi medychnyi chasopys*, 3 (119). Retrieved from: <http://www.umj.com.ua/article/109069/mediko-sotsialni-problemi-arterialnoyi-gipertenziiyi-v-ukrayini>.
10. Rezoliutsiia Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu "Arterialni hipertenzii: terapeutychni, nevrolohichni ta medyko-sotsialni aspekty profilaktyky i likuvannia", 27 kvitnia 2017 roku. Kyiv. Retrieved from: <http://clinic.gov.ua/?p=4314>.
11. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 24.05.2012 No. 384 "Pro zatverdzhennia ta vprovadzhennia medyko-tekhnologichnykh dokumentiv zi standartyzatsii medychnoi dopomohy pry arterialnii hipertenzii". Retrieved from: http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20120524_384.html.

Відомості про авторів:

Гала Л. О., кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри організації та економіки фармації, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (<http://orcid.org/0000-0002-0086-2706>). E-mail: lilii.gala@nmu.ua

Гаврилюк Я. Д., старший лаборант кафедри організації та економіки, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (<http://orcid.org/0000-0002-1047-3114>). E-mail: yaroslava.gavrylyuk@gmail.com

Information about authors:

Gala L. O., Candidate of Pharmacy (PhD), associate professor of the Department of Organization and Economy of Pharmacy, Bogomolets National Medical University (<http://orcid.org/0000-0002-0086-2706>). E-mail: lilii.gala@nmu.ua

Gavryliuk Y. D., senior laboratory assistant of the Department of Organization and Economy of Pharmacy, Bogomolets National Medical University (<http://orcid.org/0000-0002-1047-3114>). E-mail: yaroslava.gavrylyuk@gmail.com

Сведения об авторах:

Гала Л. А., кандидат фармацевтических наук, доцент кафедры организации и экономики фармации, Национальный медицинский университет имени А. А. Богомольца (<http://orcid.org/0000-0002-0086-2706>). E-mail: lilii.gala@nmu.ua

Гаврилюк Я. Д., старший лаборант кафедры организации и экономики фармации, Национальный медицинский университет имени А. А. Богомольца (<http://orcid.org/0000-0002-1047-3114>). E-mail: yaroslava.gavrylyuk@gmail.com

Надійшла до редакції 02.10.2017 р.